

ir. Peter van Dun
Adviseur Shared Build Heritage
Committee, ICOMOS Nederland

Dick ter Steege MSc
Architect en bouwhistoricus,
Atelier voor Bouwhistorie

Peter Timmer MA
Senior consultant Erfgoed
en Ruimte, RCE

Rehabilitatie van de Kota Lama in Padang

1 – De Batang Arau een jaar na de aardbeving (2009). Het rivierfront heeft veel schade opgelopen. Alleen het betonnen pakhuis links op de foto heeft de aardshokken redelijk goed doorstaan.

2 – De karakteristieke bebouwing aan de Batang Arau vóór de aardbeving.
ACTION PLAN, 2010

Sumatra, major earthquakes 2000-2010

2000 06 04 - Southern Sumatra	M 7.9 Fatalities 103
2002 11 02 - Northern Sumatra	M 7.4 Fatalities 3
2004 07 25 - Southern Sumatra	M 7.3
12 26 - Sumatra-Andaman Islands	M 9.1 Fatalities 227,898
2005 01 01 - Off West Coast N Sumatra	M 6.7
02 26 - Simeulue	M 6.8
03 28 - Northern Sumatra	M 8.6 Fatalities 1,313
04 10 - Kepulauan Mentawai Region	M 6.7
05 14 - Nias Region	M 6.7
05 19 - Nias Region	M 6.9
07 05 - Nias Region	M 6.7
11 19 - Simeulue	M 6.5
2006 05 16 - Nias Region	M 8.8
2007 03 06 - Southern Sumatra	M 6.4 Fatalities 67
09 12 - Southern Sumatra	M 8.5 Fatalities 25
09 12 - Kepulauan Mentawai region	M 7.9
09 20 - Southern Sumatra	M 6.7
10 24 - Southern Sumatra	M 6.8
2008 02 20 - Simeulue	M 7.4 Fatalities 3
02 25 - Kepulauan Mentawai region	M 7.2
2009 08 16 - Kepulauan Mentawai region	M 6.7
09 30 - Southern Sumatra	M 7.6 Fatalities 1,117
10 01 - Southern Sumatra	M 6.6
2010 05 09 - Northern Sumatra	M 7.2
10 27 - Kepulauan Mentawai Region	M 7.7

3 – Aardbevingen op en rond Sumatra de afgelopen 10 jaar. Padang valt onder 'Southern Sumatra' in deze tabel. USGS, 2010

Op 21 oktober 2009 viel op de website van Radio Nederland Wereldomroep te lezen: 'Op het Indonesische eiland Sumatra zijn minstens 146 belangrijke historische gebouwen zwaar beschadigd na de aardbeving op 30 september. Dat blijkt uit onderzoek van een Indonesisch team van erfgoed specialisten op kosten van het Prins Claus Fonds. Het gemeentehuis van Padang staat op instorten. Slechts tien historische gebouwen zijn nog geheel intact'.¹

Ring van destructie

Indonesië ligt in de zogenaamde 'Ring van Vuur': een ringvormig gebied rond de Stille Oceaan waar zich geregeld aardbevingen, vulkaanuitbarstingen en tsunami's voor doen. Een lijst van aardbevingen van het laatste decennium op en rond Sumatra laat zien dat het niet de vraag is of, maar wanneer de volgende natuurramp zich zal voltrekken. Wetenschappers verwachten dat Sumatra binnen afzienbare tijd opnieuw getroffen

zal worden door een aardbeving van minimaal 8,5 op de schaal van Richter.² De gevolgen zullen ingrijpend zijn. De aardbeving die de stad Padang trof op 30 september 2009 had 'slechts' een zwaarte van 7,6 op de schaal van Richter. Zo'n elfhonderd mensen kwamen om het leven. Gebouwen werden compleet verwoest of zwaar beschadigd. Dat geldt ook voor het cultureel erfgoed in de historische binnenstad – de kota lama.³

Meer dan een jaar na de aardbeving is het meeste puin opgeruimd. Momenteel staat de stad voor de opgave de wederopbouw vorm te geven en tegelijkertijd zich voor te bereiden op nieuwe rampen. De gemeente Padang is van oordeel dat hierbij het cultureel erfgoed een richtinggevende rol moet krijgen. Op initiatief van de Indonesian Heritage Trust (BPPI) heeft het gemeentebestuur van Padang de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verzocht om ondersteuning te bieden bij het opzetten en programmeren van het stads-

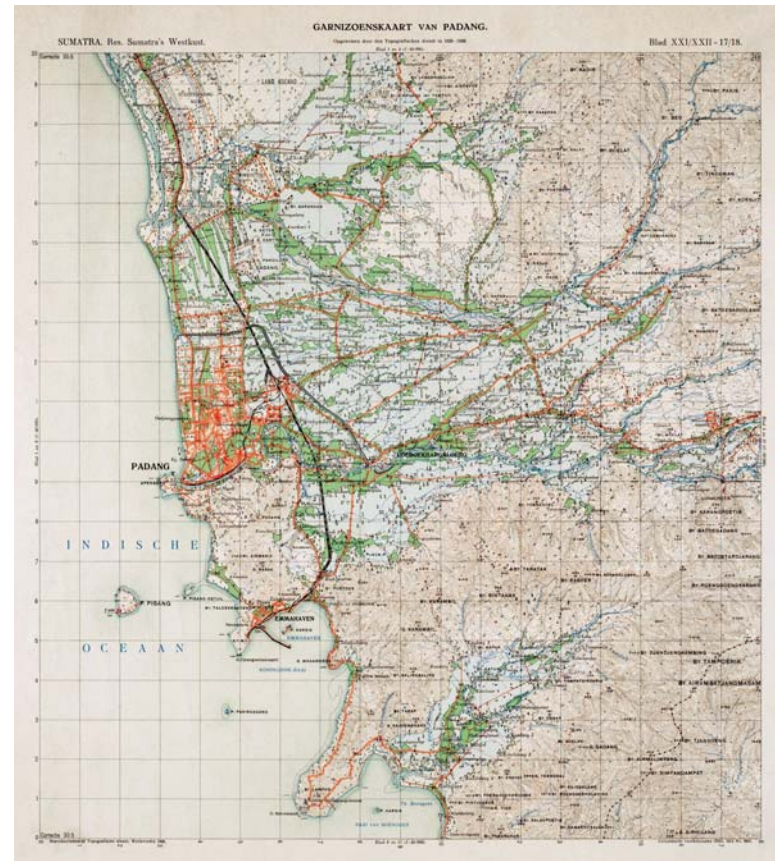
De stad Padang op het eiland Sumatra is in 2009 zwaar getroffen door een aardbeving. Daarbij is veel gemeenschappelijk cultureel erfgoed in de historische binnenstad – de kota lama – beschadigd. Op verzoek van de lokale overheid heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed eind 2010 in samenwerking met de Indonesian Heritage Trust deelgenomen aan een workshop over de rehabilitatie van het erfgoed. Dit heeft geresulteerd in een beleidsadvies aan de gemeente Padang. Conform het uitgangspunt van integrated conservation staat daarbij niet alleen de instandhouding van het historische karakter, maar ook de toekomstige ontwikkeling van de kota lama centraal.

herstel. De RCE besloot vervolgens in samenwerking met ICOMOS Nederland een team van drie personen te sturen, die eind 2010 deelnamen aan een workshop over de rehabilitatie van de kota lama.

Cultureel gemeengoed in Padang

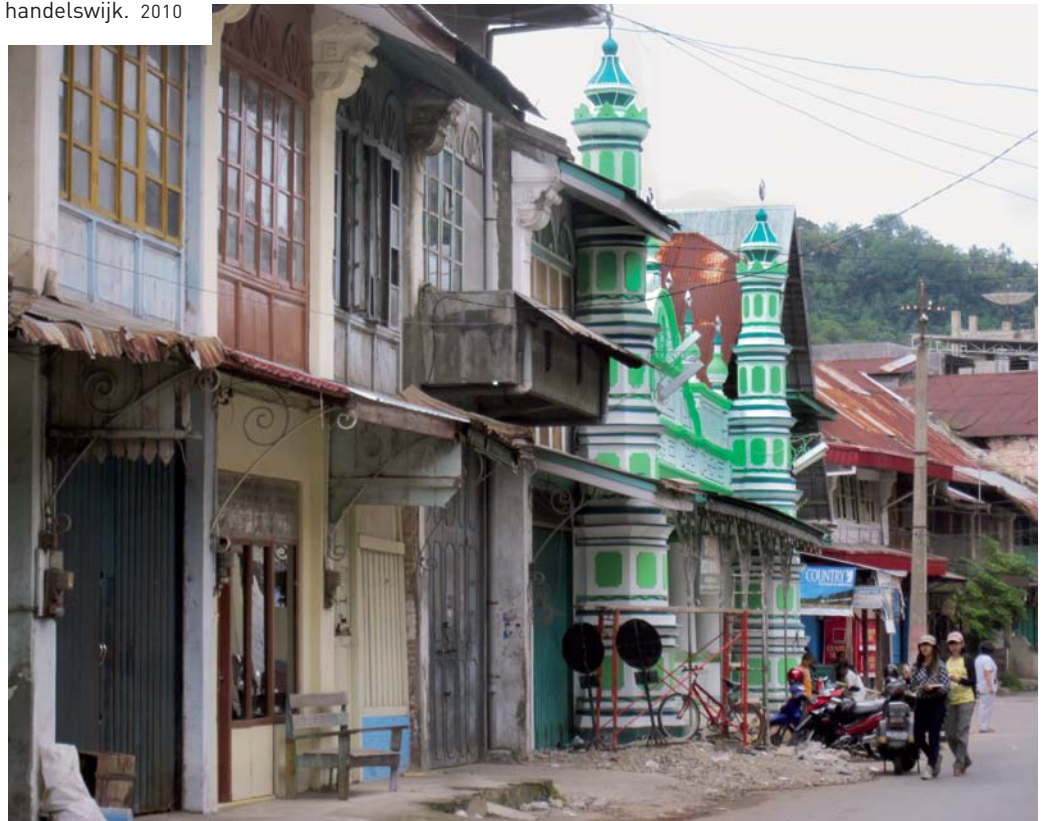
Padang ligt op de westkust van Sumatra in het thuisland van de Minangkabau. In de 17e eeuw ontstond langs de rivier Arau een nederzetting met een fort en logecomplex van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Dat trok op zijn beurt veel handelaren en ambachtslieden uit de regio aan. Zoals onder het VOC-bewind gebruikelijk was, leefden zij gescheiden en zo ontstonden wijken met Chinezen, Arabieren, Bengalen en inheemse volkeren zoals Minangkabau, Niassers en Javanen. Voor de VOC was Padang een relatief onbeduidende handelspost, gericht op de handel van peper en goud uit het achterland. De haven van Padang in de riviermonding van de Arau bleek ongeschikt om grote schepen te ontvangen. Goederen dienden dan ook per kleine boot overgebracht te worden naar zeeschepen op de rede. De ondergang van de VOC rond 1800 leidde voor Padang een periode van neergang in. In de tweede helft van de 19e eeuw veranderde de situatie. Door de vondst van exploitatieerbare kolenlagen in de Ombilin-regio (Sawahlunto) en de noodzaak deze te vervoeren naar de kust, werd een spoorlijn aangelegd en een nieuwe haven gebouwd. De in 1892 geopende Emmahaven bood toegang aan moderne zeeschepen en werd aangesloten op de nieuwe spoorweg. Reisgidsen spreken in dit verband over ‘de mooiste spoorlijn ter wereld’.⁴

De (industriële) vooruitgang zorgde voor nieuwe bouwopgaven in de stad. ‘Het fort van Padang verrees niet uit zijne puinhoopen; het terrein, waarop het vroeger stond, werd verkocht en wordt thans door de Chinezen bewoond’.⁵ Ten noorden van de oude handelswijk en het ‘Chinees kamp’ werd een nieuw stadscentrum aange-

3 – Padang in 1929. Duidelijk zichtbaar is de spoorlijn ten oosten van de stad met verbindingen naar de oude handelswijk langs de rivier en de Emmahaven in het zuiden. Topografische Dienst Batavia, uitsnede ‘Garnizoenskaart van Padang’, Sumatra, blad 1 en 4 (opname 1926-28). BRON: KIT

4 – Karakteristieke woon-winkelpanden en een moskee in de oude handelswijk. 2010

legd. Volgens de principes van de 'Indische stad' bestond deze uit rechte wegen en grote pleinen met daaromheen de belangrijkste publieke gebouwen en markten.⁶ Padang werd het economische en administratieve centrum van West-Sumatra. Spoorwegstations aan de rand van de stad en in de oude handelswijk, militaire installaties, kerken, hotels, clubgebouwen, handelsgebouwen, banken, woonwijken voor Europeanen en kampongs voor de inheemse bevolking werden aangelegd. De architectuur vertoont een verzameling van uiteenlopende bouwstijlen, zoals de Indische stijl, art deco, neogotiek en een traditionele Chinese vormgeving voor bijvoorbeeld de Chinese tempel.

In 1931 kreeg architect Thomas Karsten een opdracht om een nieuw stadhuis aan de alun-alun, het centrale plein, te bouwen als trots symbool voor een moderne stad. Na de Indonesische onafhankelijkheid maakte Padang een ongekende groei door en telt tegenwoordig zo'n 850.000 inwoners. De pluriforme samenleving heeft geleidelijk plaats gemaakt voor een islamitische dominantie en de regionale cultuur van de Minangkabau. In het stadsbeeld is dit zichtbaar in nieuw gebouwde moskeeën en nieuwbouw met bergonjong-daken, een vormgeving die geïnspireerd is op de hoorns van de waterbuffel, het culturele symbool van de Minangkabau.⁷ De

koloniale geschiedenis is nog steeds herkenbaar in de stedenbouwkundige opzet en vele historische gebouwen in de kota lama.

Integrated conservation

Stadsrehabilitatie vraagt een benadering die in de aanloopfase sterk afwijkt van de klassieke monumentenzorg, die zich vooral richt op architectuurhistorisch en technisch herstel. Stadsrehabilitatie vereist een politieke en sociaaleconomische benadering van een geheel, meestal historisch samenhangend gebied met als doel ontwikkeling te stimuleren. Deze aanpak wordt in het buitenland integrated conservation genoemd. Ook in Indonesië kan deze aanpak meerwaarde hebben bij historische stadsdelen, die in de loop van de tijd in een neergaande economische situatie zijn gekomen. Een verschijnsel dat ook in Nederland bekend was met betrekking tot de historische stadscentra in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw. De rehabilitatie van de Nederlandse binnensteden was destijds gebaseerd op de zogenaamde quick-scan-methode.⁸ Een benadering die mogelijkheden biedt voor toepassing in andere landen.

Bij deze methode wordt de architectonische karakteristiek van de bebouwing van het betreffende stadsdeel op eenvoudige wijze in kaart gebracht door de beeldkwaliteit aan te geven.

Daarnaast maakt een kaart de technische kwaliteit van de bebouwing duidelijk. Een combinatie van beide kaarten geeft inzicht in het aantal panden in slechte en matige toestand van beeldbepalend (en beeldondersteunend) belang. Tegelijkertijd wordt het gebruik van de panden geïnventariseerd. Op grond van een SWOT-analyse worden vervolgens ontwikkelingskansen en -risico's bepaald. Hiermee wordt beoogd aan te geven welke ontwikkelingen de karakteristiek van het desbetreffende gebied kunnen behouden en versterken.

Deze aangepaste quick-scan biedt besluitvormers in een korte periode een redelijk betrouwbaar inzicht in de instandhoudingsopgave en ontwikkelingspotentie. Inzet van architectuurstudenten van lokale universiteiten, die de eenvoudige methode snel begrijpen en daarmee voortvarend kunnen werken, kan ook een eurocentrische beoordeling van de bebouwing voorkomen. Daarnaast stimuleert deze werkwijze jonge professionals in de toekomst aandacht te schenken aan mogelijkheden tot hergebruik van de bestaande gebouwde omgeving en infrastructuur. De scan is dus een methode om politieke besluitvorming voor te bereiden. Pas daarna volgt de uitvoering. Institutionele verankering, publieksacceptatie en financiële en economische haalbaarheid zijn uiteindelijk essentieel wil cultureel erfgoed een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van

5 – Het stadhuis van architect Thomas Karsten uit 1936 aan de alun alun in het stadscentrum. 2010

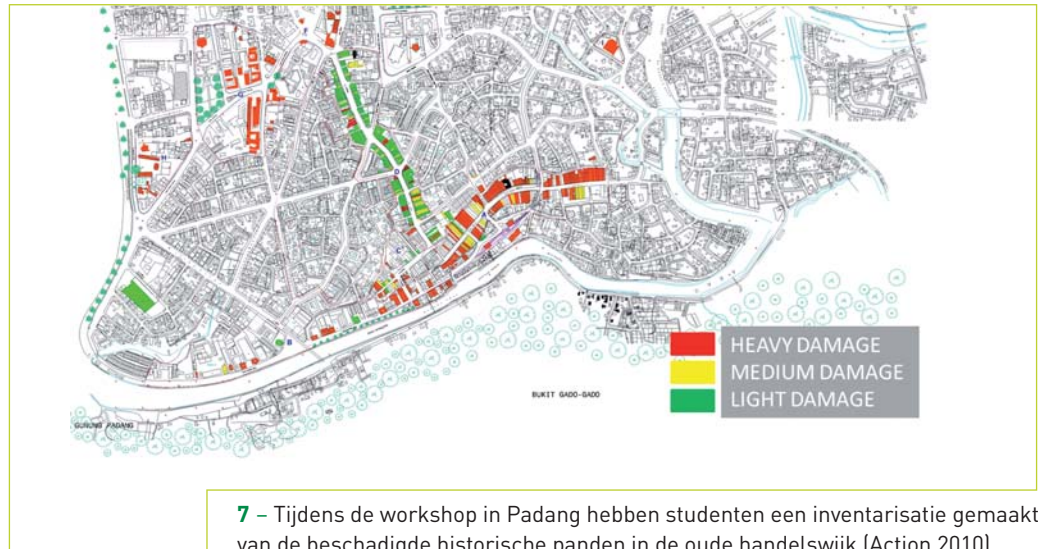

6 – Voor het stadhuis van Padang staat een zogenaamde Julianaboom, geplant in 1909. 2010

gebieden. In Indonesië zullen de gelden uit particuliere investeringen en (internationale) fondsen moeten komen. De overheid zal daarvoor een gunstig voorwaardenstellend beleid moeten creëren. Wanneer op overheidsniveau geen duidelijk standpunt ten aanzien van stadsherstel wordt ingenomen, zullen investeerders dit opvatten als onzekerheid en niet tot actie overgaan.

Padang in 2005

De eerste Nederlandse betrokkenheid bij de kota lama van Padang begint bij de oude mijnstad Sawahlunto, dat meer landinwaarts is gelegen. In 2004 kwam een verzoek van de burgemeester van Sawahlunto om te onderzoeken of deze plaats een recreatieve bestemming zou kunnen krijgen, daar de kolenmijnen gesloten waren en er een grote

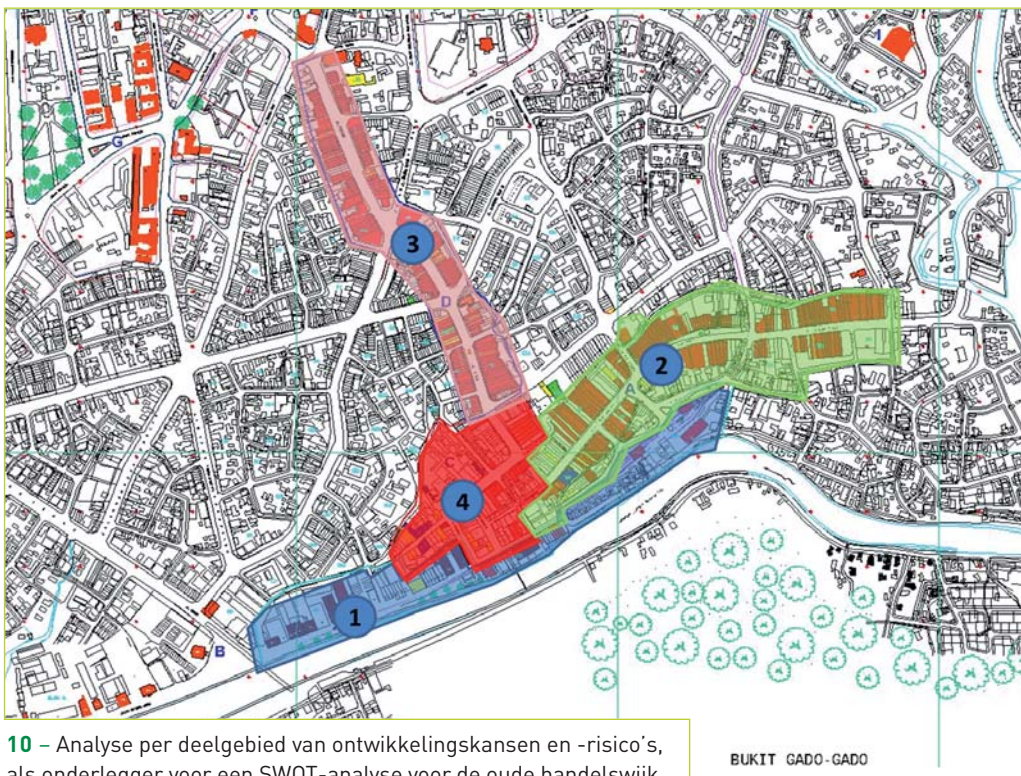
7 – Tijdens de workshop in Padang hebben studenten een inventarisatie gemaakt van de beschadigde historische panden in de oude handelswijk (Action 2010).

8 a - b – De St. Leokapel (links) was zwaar beschadigd, maar is dankzij financiële steun van het Prins Claus Fonds gerestoreerd. De rooms-katholieke kerk aan de overzijde van de weg staat op instorten (rechts). FOTO'S PETER TIMMER 2010

9 – Een jaar na de aardbeving is de verwoesting van de aardbeving nog steeds zichtbaar in de oude handelswijk. De voormalige Javasche Bank (1930, architectenbureau Ed. Cuypers) in de oude handelswijk doorstond de aardbeving. Tegenwoordig laat het als 'Javasche Bank Café' een glimp zien van een mogelijke nieuwe toekomst voor het gemeenschappelijk erfgoed.

10 – Analyse per deelgebied van ontwikkelingskansen en -risico's, als onderlegger voor een SWOT-analyse voor de oude handelswijk

economisch teruggang voor de stad dreigde. Na het uitvoeren een snelle analyse zijn ideeën geformuleerd voor een ontwikkelingsperspectief. Dankzij de bevoegenheid van de burgemeester profileert Sawahlunto zich tegenwoordig als toeristische mijnstad en zijn verschillende gebouwen gerestaureerd en recreatieve voorzieningen gerealiseerd.⁹ De landschappelijk gezien zeer aantrekkelijke spoorlijn die Sawahlunto sinds 1894 met de kust- en havenstad Padang verbindt, is recent grotendeels hersteld. Vanaf het hoofdstation te Padang is er een verbinding met de Emmahaven en een aftakking – zij het niet meer in gebruik – naar de oude handelswijk van de stad. Een voorstel deze lijn naar de oude handelswijk te heropenen leidde in 2005 tot een workshop in Padang waarbij de economische en toeristische mogelijkheden van de oude handelswijk zijn geanalyseerd en cartografisch vastgelegd. Aan deze operatie is assistentie verleend door architectuurstudenten van de Bung Hatta Universiteit van Padang. De bestaande toestand van zowel de bebouwing als de economie van de oude handelswijk waren in 2005 niet al te best. De resultaten van de quick-scan en het daarmee geboden inzicht in het verval van de bestaande situatie en zijn ontwikkelingsmogelijkheden (met behoud van karakter en herkenbaarheid van het bestaande) zijn verwerkt in een beknopt rapport.¹⁰ Hiermee is beoogd een politiek draagvlak bij de lokale bestuurders en steun van de lokale bevolking te verkrijgen.

De toeristische mogelijkheden konden als aanjager voor een algehele economische opbloei van het gebied gelden; er was al een hotel in een historisch bankgebouw ondergebracht en kleine ambachtshuizen konden aan de bezoekers hun waren verkopen. Er kwamen in die tijd relatief veel toeristen die vooral geïnteresseerd waren in de surfmogelijkheden bij de eilanden voor de kust. Het uitwerken van een realistisch plan zou daarna mogelijk moeten zijn. In Padang is het er in 2005 niet van gekomen. De toeristische afdeling van de gemeente zag wel wat in een verdere uitwerking, maar de formele besluitvorming heeft tot op heden niet plaatsgevonden. Er is daarom geen plan uitgewerkt en er zijn geen investeerders gevonden die kunnen bijdragen aan de stadsrehabilitatie. Herstel en hergebruik beperken zich tot incidenten of blijven achterwege met verder verval van de historische bebouwing als gevolg.

Padang in 2010

Op basis van het gemeenschappelijk erfgoedprogramma heeft het gemeentebestuur van Padang de RCE in 2010 verzocht om expertise bij het opzetten en programmeren van een stads-

herstel van de kota lama. Aanleiding was de aardbeving in 2009, die desastreuze gevolgen had voor het cultureel erfgoed in Padang. De oude handelswijk is zwaar getroffen en maakt als geheel een deplorabele indruk. In het stadscentrum is het gemeentehuis licht en de rooms-katholieke kerk tegenover het missiecomplex zwaar beschadigd. Alleen de St. Leokapel, onderdeel van het missiecomplex, is met ondersteuning van het Prins Claus Fonds gerestaureerd.

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in december 2010, met assistentie van BPPI en studenten van de lokale Bung Hatta Universiteit en Padang Universiteit. De workshop vond plaats in de voormalige Javasche Bank. Als onderzoeksgebied werd de oude handelswijk gekozen, omdat die als geheel aan rehabilitatie en revitalisatie toe is. Het veldwerk bood een teleurstellend beeld van de technische staat van de bebouwing en de kwaliteit en omvang van de herstelwerkzaamheden. Bovendien bleken veel levensvatbare functies verloren te zijn gegaan. Zo verkeerde de stad in 2005 al in een verpauperde toestand en was dat sindsdien alleen maar erger geworden.

Omdat de eilanden voor de kust geteisterd zijn door een tsunami, is het surftoerisme sterk teruggelopen. De haven – waar de schepen met surfers plachten te vertrekken – ligt er verloren bij, de eigenaar van het in 2005 bejubelde hotel is vertrokken en kleine ambachtslieden – in 2005 nog gezien als een toeristische attractie – zijn verdwenen. De beschadigde Chinese tempel is nog steeds niet gerestaureerd en het voorheen aantrekkelijke rivierfront met zijn pakhuizen ligt er verwaarloosd bij. Incidenteel vindt particulier herstelwerk plaats, voornamelijk in de Chinese wijk, maar de technische staat en daarmee de architectonische uiting van het stadsdeel krijgen hiermee geen bijzondere stimulans.

Gedurende de uitvoering van het veldwerk is in Padang tevens een seminar georganiseerd door het Indonesische ministerie van Cultuur en Toerisme gericht op de wederopbouw na de aardbeving. Daarbij stonden de rampgevoeligheid van het gebied, de mogelijkheden hierop te anticiperen en het opstellen van richtlijnen voor restauratie centraal.¹¹ De handleiding *Managing Disaster Risks for World Heritage* (2010) van UNESCO biedt een uitstekende basis voor een optimale disastere preparedness voor historische gebouwen en gebieden. De lokale overheid is van plan de binnenstad te verlaten en een nieuw bestuurscentrum te bouwen op hoger gelegen grond die minder kwetsbaar is voor natuurrampen. Volgens de toekomstvisie voor 2028 zullen de groene heuvels ten zuiden van de stad getransformeerd worden tot een nieuw zakencentrum met hotels,

winkelcentra en dure appartementen. Deze ontwikkeling zal grote gevolgen voor de kota lama hebben. Niet alleen het hiervoor genoemde stadhuis van Thomas Karsten zal leeg komen te staan. Het vertrek van de publieke voorzieningen is een aderlating voor de binnenstad. Nieuwe economische dragers voor instandhouding van erfgoed zullen gezocht moeten worden.

De resultaten van de workshop zijn verwerkt in een rapport en een beleidsadvies met aanbevelingen voor de gemeente Padang.¹² De aanbevelingen verschillen niet zo veel van die in 2005 met dien verstande dat de urgentie tot actie inmiddels groter is geworden. De lokale overheid is in overweging gegeven een onafhankelijk agentschap te installeren dat een herstelplan kan ontwikkelen en uitvoeren. Een dergelijk agentschap, samengesteld uit vertegenwoordigers van de verschillende belangengroepen, kan ook zelfstandig fondsen voor de implementatie verwerven. Tot slot is aanbevolen de samenwerking met de verschillende betrokken partijen te bekrachtigen in een convenant. Vanuit een gezamenlijke visie zou gekeken kunnen worden naar een duurzaam toekomstperspectief voor de kota lama waar alle betrokken partijen aan bijdragen.

Rol van betekenis

Hoewel een integrale benadering van erfgoedzorg in Indonesië nog nauwelijks van de grond is gekomen, zijn er wel ontwikkelingen gaande die aanknopingspunten bieden. De Indonesische maatschappij ontwikkelt zich in rap tempo en erfgoedzorg blijft daarbij niet achter. De opkomende middenklasse heeft nieuwe behoeften en neemt geen genoegen met de verwaarlozing van historische gebieden. Particuliere erfgoedorganisaties roeren zich steeds meer en gaan strategische allianties aan met andere niet-gouvernementele organisaties om te komen tot rehabilitatie van het erfgoed. Zij zijn verder actief bezig met het creëren van bewustwording.

De kennis over het omgaan met natuurrampen heeft eveneens een vlucht genomen. Nederlandse expertise kan mogelijk bijdragen aan een grotere bekendheid en implementatie van integrated conservation in Indonesië. Uiteindelijk zal de lokale overheid de regie moeten nemen, zo ook in Padang. Indonesische erfgoedorganisaties en Nederlandse adviseurs kunnen daarbij ondersteunen. Door het politieke, economische en sociale belang van integrated conservation inzichtelijk te maken kan de overheid gestimuleerd worden erfgoed een rol van betekenis te geven bij de ontwikkeling van de stad.

Noten

¹ Conform het Heritage Emergency Response-beleid

van de BPPI is een Damaged Heritage Rapid Assessment Team opgericht (in samenwerking met o.a. de Bung Hatta University en met ondersteuning van het Prins Claus Fonds) dat de schade na de aardbeving inventariseerde.

² International Engineering Team.

³ Het woord kota stamt uit het Sanskriet (koeta) en betekent 'versterkte plaats', in Indonesië staat het voor 'stad'. Lama betekent 'oud' (of 'vroeger') in het Bahasa Indonesia.

⁴ Lonely Planet.

⁵ De Stuers, p. 43.

⁶ Gill.

⁷ Colombijn.

⁸ Ministeries van VRO en CRM.

⁹ Martokusumo.

¹⁰ Corten en Van Dun.

¹¹ Dit seminar was mede georganiseerd door UNESCO en het National Research Institute for Cultural Properties, Tokio, Japan.

¹² De resultaten van de workshop met de studenten, BPPI, vertegenwoordigers uit de lokale samenleving, de gemeentelijke en provinciale overheid en de Indonesische spoorwegen zijn verwerkt in het rapport *Action Plan, the Rehabilitation of the Inner City of Padang* (2010) en het beleidsadvies met de aanbevelingen van de Nederlandse delegatie in *Recommendations Workshop Rehabilitation of the Inner City of Padang* (2011).

Literatuur

- Colombijn, F. (1994). *Patches of Padang. The History of an Indonesian Town in the Twentieth Century and the Use of Urban Space*. Leiden.
- Corten, J.P. & P. van Dun (2005). *Revisiting West Sumatra. Trailing Historic Recollections Between Sawahlunto and Padang*. Vianen.
- P. van Dun, D.A.J. ter Steege en P.J. Timmer (2011). *Recommendations. Workshop Rehabilitation of the Inner City of Padang*. Amersfoort.
- Gill, R.G. (1994). *De Indische stad op Java en Madura: Een morfologische studie van haar ontwikkeling*. Delft.
- International Engineering Team (AIFDR) (2009). *Building Vulnerability Assessment, Padang Earthquake*. Padang.
- Lonely Planet (2000). *Indonesia*. Victoria.
- Martokusumo, W. (2010). *The Ex-Coal Mining City of Sawahlunto Revisited: Notions on Revitalization, Conservation and Urban Development*. In: *Nakhara Journal of Environmental Design and Planning*, University Chulalongkorn, vol. 6. Bangkok.
- Ministeries van VRO en CRM (1976). *Hersteld verleden van dorpen en steden, een wegwijzer voor stads- en dorps herstel*. Den Haag.
- De Stuers, H.J.J.L. (1850). *De vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter westkust van Sumatra*. Amsterdam.
- UNESCO-Asia Pacific (2010). *Managing Disaster Risks for World Heritage*. Jakarta. ■